

Timmermans, Felix

🔍 Persoon

Ulrike Burki (2023)

Felix Timmermans (1886-1947) is de auteur van een omvangrijk en veelgelezen oeuvre. Tot zijn bekendste romans horen *Pallieter* (1916) en *Boerenpsalm* (1935). Tijdens de Eerste Wereldoorlog engageerde hij zich voor het activisme en was hij voorstander van een onafhankelijk Vlaanderen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog aanvaardde hij de Duitse Rembrandtprijs, wat hem op het verwijt van culturele collaboratie kwam te staan. Hoewel er een straf dossier werd opgesteld, werd hij uiteindelijk niet vervolgd.

Volledige voornaam

Leopoldus Maximilianus Felix

Geboorte

Lier, 5 juli 1886

Overlijden

Lier, 24 januari 1947

Felix Timmermans was de dertiende uit een katholiek Liers gezin met veertien kinderen. Hij liep een moeilijk schoolparcours, waardoor hij pas op vijftienjarige leeftijd het zesde leerjaar afrondde. Het idee om daarna uit Lier weg te trekken om op internaat te gaan, vond hij weinig aantrekkelijk. En toen hij kort daarna ook nog getroffen werd door tyfus, waren die plannen helemaal van de baan. Hij verliet de schoolbanken en legde zich vol overgave toe op de verwezenlijking van zijn grote droom: artiest worden. Timmermans volgde tekenlessen aan de academie van Lier en in 1903 publiceerde hij, onder het pseudoniem Polleke van Mher, zijn eerste gedichten.

Onder invloed van enkele goede vrienden, waaronder Antoon Thiry, Flor van Reeth en Reimond Kimpe, begon Timmermans zich al vroeg voor de Vlaamse beweging te interesseren. Zo sloot hij zich in 1905 op negentienjarige leeftijd aan bij het Algemeen-Nederlands Verbond (ANV) en publiceerde hij in datzelfde jaar een artikel in het lokale blad *Lier Vooruit* waarin hij fulmineerde tegen de feestelijkheden ter ere van het 75-jarige bestaan van België. Die feestelijkheden, zo meende de jonge kunstenaar, waren totaal misplaatst in Vlaanderen, waar de opstand tegen het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden alleen maar culturele verdrukking had gebracht. Of zoals hij het zelf formuleerde: 'Ik spreek hier als Vlaming en als Vlaming heb ik het recht te zeggen dat onze huidige dagen voor ons beklagenswaardig noodlottig zijn. Onder de regeering van Willem I mochten wij onze taal spreken, toen vonniste men ons niet in eene vreemde taal, toen waren wij een volk en men liet het ons zijn'. En in de slotwoorden van zijn essay hechtte Timmermans zelfs fundamentele twijfel aan de Belgische identiteit: 'Maar in den naam van God toch! Wie heeft het gedacht verkregen Walen en Vlamingen bijeen te duwen en hen te betitelen met "Belgen". Belgen bestaan er niet!'

In Timmermans' aanklacht klinken echo's door van het pamflet dat de Brusselse advocaat, Maurits Josson, in 1901 had gepubliceerd onder het pseudoniem Jan Janssone en waarin hij de Belgische Omwenteling framede als een Franse poging om meer invloed te verkrijgen in België.

Diezelfde Josson lag in 1909 bovendien aan de basis van de Vlaamsche Veem, een geheim genootschap dat zich als doel stelde om Vlaanderen te bevrijden van 'Frankrijk's bemoeiingen in België's binnenlandsche aangelegenheden'. Timmermans zou in 1912 tot dat genootschap toetreden, net als zijn eerder al genoemde vrienden, Antoon Thiry en Reimond Kimpe.

Eerste Wereldoorlog

Ruim voor de Eerste Wereldoorlog was er bij Timmermans dus al sprake van een zeker antibelgicisme. En tijdens de oorlog zou hij zijn afkeer van de Belgische staat nog verder aanscherpen binnen de context van het activisme. Zo ondertekende hij op 8 december 1915 een opiniestuk in het met Duits geld gefinancierde blad, De Vlaamsche Post, waarin steun werd uitgesproken aan René de Clercq en Antoon Jacob, die wegens onvaderlandse activiteiten uit de Belgische rijkdienst waren ontslagen. En een maand nadien publiceerde hij in datzelfde blad nog twee artikelen waarin hij zijn visie op de Vlaamse kwestie nog eens uitgebreid toelichtte. Het eerste artikel verscheen op 8 december en was een pleidooi voor een zelfstandig koninkrijk Vlaanderen, dat onafhankelijk van, maar wel in vriendschap met alle andere volkeren zou bestaan. De tweede bijdrage verscheen een aantal weken later, op 30 december, en was een poging om het kerstverhaal te betrekken op het Vlaamse emancipatiestreven.

In 1915 sloot Timmermans zich aan bij de activistische jongerenorganisatie Jong-Vlaanderen, vanaf 1917 werd hij voorzitter van de Lierse afdeling voor Volksopbeuring en op 4 februari van dat jaar was hij aanwezig bij de Vlaamsch Nationale Landdag in Brussel, waar de eerste Raad van Vlaanderen verkozen werd.

Ook in het literaire werk dat Timmermans tijdens de oorlog schreef, zien we de sporen van zijn activisme. Zo hernam hij de opzet van zijn artikel voor *De Vlaamsche Post* in de roman *Het kindeke Jezus in Vlaanderen* (1917): een in Vlaanderen gesitueerde hervertelling van het kerstverhaal. Rond diezelfde periode begon hij aan een bewerking van de *Reinaert*, die politieke satire en activistische propaganda vermengde en in 1919 onder de titel *Boudewijn* zou verschijnen. En hij werkte mee aan de Vlaanderenbloemlezing van de Duitse vertaler en journalist Friedrich Markus Huebner. Op vraag van Huebner schreef Timmermans de bekend geworden novelle *Symforosa*, waarin een vrome begijn een hartstochtelijke liefde opvat voor een tuinman.

Pallieter als activistisch rolmodel

Tijdens de oorlog stak Timmermans zijn activistische overtuigingen dus niet onder stoelen of banken. Dat straalde ook af op de roman die zou uitgroeien tot één van de meest gelezen en vertaalde werken uit de Vlaamse literatuur: *Pallieter*. Felix Timmermans was er in 1911 aan begonnen en voltooidde het manuscript in 1914. Mede door de oorlogsomstandigheden liep de boekpublicatie vertraging op en kon de roman pas in 1916 van de persen rollen, overigens niet in Vlaanderen maar wel bij uitgeverij Van Kampen in Nederland.

Achteraf bekeken is die vertraging op het publicatieproces wellicht gunstig geweest voor *Pallieters* succes: in volle oorlogstijd kwam de levenslustige en ongecompliceerde hoofdfiguur immers als een aangename opkikker. En ook in het discours van de activisten bleek hij goed op zijn plaats. Verschillende activisten, waaronder George Roose, Lode Baekelmans en Wies Moens, schreven jubelende recensies over *Pallieter* en riepen de figuur daarbij uit tot een soort rolmodel voor de levenskrachtige Vlaming, die recht op zijn doel af gaat. Symptomatisch in dat opzicht is trouwens ook de rol die de *Pallieter*figuur speelde bij de terugkeer van René de Clercq vanuit Nederland naar Vlaanderen. Op de feestelijkheden die daarmee gepaard gingen werd aan De Clercq een gepersonaliseerde luxe-editie van de roman overhandigd en in de begeleidende toespraken werd hij uitgebreid vereerd als de belichaming van deze 'gezonden, joligen, natuurdronken, breed zich uitlevenden Vlaming.'

Verblijf in Nederland

Toen de wapenstilstand naderde, leek het Timmermans beter om vanwege zijn activistische engagement en reputatie uit te wijken naar Nederland. Na enkele omzwervingen kwam hij terecht in Scheveningen, nabij Den Haag, waar hij aan de slag ging als kroniekschrijver voor de Nederlandse krant *Het vaderland*.

Zijn Nederlandse *exil* milderde Timmermans' afwijzende houding ten opzichte van de Belgische staat niet. Op 10 november 1919 gaf hij in Nederland een interview weg aan het Vlaams-nationalistische blad *Ons Vaderland* (1914-1922). Het citaat boven het stuk laat op zich al weinig twijfel bestaan over de ideologische strekking van het vraaggesprek: 'Vlaamsche kunstenaars zijn de grootste vijanden van de Belgische eenheidsstaat, omdat ze nu eenmaal de bouwers zijn van Vlaanderens kultureele, dus politieke zelfstandigheid'. Gevraagd naar zijn verblijf in Nederland, antwoordde hij vanuit een Vlaams-emancipatoir engagement:

'Voorlopig kunnen we persoonlijk in Vlaanderen niet optreden, maar ons werk helpt toch mee aan de Vlaamsche ontvoogding en hier in Holland wekken we belangstelling voor Vlaanderen. Er was hier in dat opzicht nog veel te doen.'

In december 1919 werd besloten om Timmermans niet te vervolgen en de auteur kon dus naar Lier terugkeren. Wel werd hij ontslagen uit de commissie van de stedelijke bibliotheek in Lier, maar ook dat werd snel weer ongedaan gemaakt en in 1921 besliste de gemeenteraad zelfs om hem formeel in eer te herstellen, dat laatste niet helemaal naar de zin van de auteur. Hij liet weten voor eerherstel niet in aanmerking te komen 'daar ik niet te herstellen heb, en ik mij nooit in mijn eer heb gekrenkt gevoeld, toen het College mij mijn ontslag gaf van lid der Commissie der stadsbibliotheek.

Interbellum

In die eerste jaren na de oorlog bleef Timmermans verder bouwen aan zijn artistieke oeuvre. In Nederland had hij vriendschap gesloten met de kunstschilder Anton Pieck, die zijn werk als beeldend kunstenaar diepgaand zou beïnvloeden. Verder publiceerde hij nog heel wat romans, toneelstukken en verhalen en in 1922 werd hij gelauwerd met de Driejaarlijkse Staatsprijs voor zijn literaire werk in de periode 1918-1920.

In 1924 richtte hij, samen met zijn Lierse vrienden, Ernest van der Hallen en Flor van Reeth, het kunstenaarsgenootschap De Pelgrim op, dat streefde naar een regeneratie van de Vlaamse katholieke kunst. Vanuit een gelijkaardige inspiratie sloot hij zich in 1935 ook aan bij de Scriptores Catholici, een tweetalige vereniging van katholieke schrijvers in België. Erkenning voor zijn werk volgde in deze periode ook in de vorm van een benoeming tot corresponderend (1925) en werkend (1933) lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde.

In de tussenoorlogse jaren hield Timmermans zich liever buiten de partijpolitiek, maar hij bleef zijn Vlaamsgezinde overtuigingen trouw. Vooral initiatieven die ernaar streefden om opnieuw eensgezindheid te creëren in de intussen sterk versnipperde Vlaamse beweging konden op zijn sympathie en medewerking rekenen. Zo trad hij in 1936 toe tot het 'beschermcomité' van het federalistische weekblad Nieuw Vlaanderen, dat ijverde voor flamingantische samenwerking over de partijgrenzen heen, aanvaardde hij in 1939 een – weliswaar onverkiesbare – plaats op de concentratielijst van het Vlaamsch Nationaal Blok en was hij in datzelfde jaar, samen met Alfred van der Hallen, betrokken bij de oprichting van een niet-partijgebonden Vlaams-nationale Studiekring in Lier, waarvan hij tevens voorzitter werd.

Timmermans' weigering om partij te kiezen in het aangescherpte politieke klimaat van de jaren 1930 leverde hem wel stevige kritiek op van een aantal radicale Vlaams-nationalisten. Zo was de al genoemde Alfred van der Hallen net voor de oprichting van de studiekring stevig tegen hem uitgevallen in het radicaal Vlaams-nationalistische dagblad Volk en Staat. In een polemisch artikel klaagde hij Timmermans' oppervlakkige engagement binnen de Vlaamse beweging aan. En hij schuwde de grove bewoordingen daarbij niet. Zo noemde hij Timmermans' een parasiet, die zich onttrok aan elke politieke verantwoordelijkheid, maar ondertussen wel 'iedere maand een stap dichterbij naar de 150 kilogram en naar een apoplexie' zette. Ook Cyriel Verschaeve, Firmin Parasie en Ernest van der Hallen (broer van Alfred) zouden zich in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog in scherpe bewoordingen afzetten tegen de vrijblijvende Vlaamse 'kneuterigheid' waarmee zij Felix Timmermans in toenemende mate associeerden.

Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zag Timmermans er geen graten in zag om zich te blijven engageren in een aantal culturele organisaties, zelfs wanneer die gelieerd waren aan de Duitse bezetting. In 1940 trad hij bijvoorbeeld toe tot de redactie van het culturele maandschrift Volk dat was heropgericht met steun van de Duitse bezetter, en in 1941 werd hij gouwleider van de Antwerpse afdeling van de Vlaamse Kunstenaarsgilde.

Maar het meest omstreden was wel zijn aanvaarding van de Rembrandtprijs die hem in de zomer van 1942 werd toegekend door de Hanzische Universiteit. De prijs was in 1935 in het leven geroepen door de Hamburgse mecenas Alfred Toepfer en was bedoeld om kunstenaars te honoreren die een bijdrage leverden aan de Nederduitse cultuur. Hoewel de prijs oorspronkelijk een privé-initiatief van Toepfer was, werd het hele gebeuren tijdens de oorlog sterk gemediatiseerd en gepolitiseerd in dienst van de nationaalsocialistische cultuurpropaganda. In de zomer van 1942 kon heel Europa dan ook lezen, horen en zien hoe Timmermans, in een zaal versierd met een grote hakenkruisvlag en in aanwezigheid van allerlei hoge functionarissen uit het militaire bestuur, een Duitse oorkonde in ontvangst nam en hartelijk dankte voor de eer.

Na de oorlog werd Timmermans niet gearresteerd, maar zijn bezittingen werden wel onder sekwestering gesteld. In het tegen hem aangelegde strafdossier was zijn aanvaarding van de Rembrandtprijs het meest zwaarwegende element, maar al in 1946 werd beslist om het dossier zonder gevolg te klasseren. Timmermans zou in deze periode nog werken aan een nieuwe dichtbundel, *Adagio*, en aan een roman over de kunstschilder, Adriaan Brouwer, maar zware hartproblemen noopten hem ertoe om het erg rustig aan te doen. De auteur overleed in de winter van 1947, op 60-jarige leeftijd, in Lier.

Werken

- *Schemeringen van den dood*, 1910.
- *Pallieter*, 1916.
- *Het kindeke Jezus in Vlaanderen*, 1917.
- *De zeer schone uren van juffrouw Symforosa*, 1918.
- *Boudewijn*, 1919.
- *Anna-Marie*, 1921.
- *Uit mijn rommelkas*, 1922.
- *De pastoor uit den bloeyenden wijngaardt*, 1923.
- *Pieter Bruegel, zoo heb ik u uit uwe werken geroken*, 1928.
- *De harp van Sint Franciscus*, 1932.
- *Boerenpsalm*, 1935.
- *Adagio*, 1947.
- *Adriaan Brouwer*, 1948.
- *Verzameld werk*, 25 dln., 1989-1994.

Literatuur

- L. Vercammen, *Felix Timmermans. De mens – het werk*, 1971.
- A. Speekaert en L. Vercammen, *De dichter Polleke van Mehr I*, in: *Eerste pennevruchten, Jaarboek 1977 van het Felix Timmermans-Genootschap*, 1977.
- B. Govaerts, De goede fee en het bruine beest. Een paar aanvullingen bij het dossier Timmermans, in: *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 133, 1988, pp. 429-442.
- M. Somers, *Timmermans en het activisme. Jaarboek 1991 van het Felix Timmermans-genootschap*, 1991.
- F. Verleyen, *De gezonken goudvis. Felix Timmermans en de moderne tijd*, 1996.
- J. Overstijns, Felix Timmermans mee naar het volgende millennium? ‘Met wat letterkunde in groot genoeg omsierd’, in: *Ons Erfdeel*, 1997, nr. 5, pp. 642-653.
- B. Govaerts, ‘Zoo was Vlaanderen op Duitschlands lippen’. Felix Timmermans en de Rembrandtprijs (1942), in: *WT. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging*, jg. 59, 2000, nr. 1, pp. 15-34.
- G. Durnez, *Felix Timmermans. Een biografie*, 2000.
- J. Borré, De lof van God en de schoonheid in de wereld. Gaston Durnez schreef de definitieve biografie van Felix Timmerman, in: *De Morgen*, 29 november 2000.
- K. Absillis, ‘Lot er ons de sijs van aflakke’. Bij de honderdste verjaardag van Pallieter, in: F. Timmermans, *Pallieter*, 2016, pp. 221-286.
- K. Absillis, Staatsgevaarlijke Reynaertepiek. Over Boudewijn (1919) en Felix die Pallieter maakte, in: *Tiecelijn*, jg. 30, 2017, pp. 40-69.
- C. Ceustermans, De onmogelijke spagaat van Felix Timmermans. De worsteling van de schrijver met zijn Vlaamse idealen, in: *Doorbraak*, 2 oktober 2019, geraadpleegd op 15 december 2023, op: De onmogelijke spagaat van Felix Timmermans - Doorbraak.be.
- U. Burki, Onze goede naam is ermee gemoeid! De romanfiguur Pallieter als (ongewenst) Vlaams symbool in het interbellum (1916-1940), in: *WT. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, jg. 80, 2021, nr.4, pp. 295-335.
- U. Burki, Naar een Timmermans-revival?, in: *De reactor*, 2022, geraadpleegd op 18 december 2022, op: Naar een Timmermans-revival? Recensie van Boerenpsalm (dereactor.org).